

จิตวิทยาการศึกษาในระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย

หนังสือคู่มือ เพื่อศึกษาเรียนรู้
และฝึกปฏิบัติ เกี่ยวกับ

หลักการพื้นฐาน การศึกษาในระบบฯ และการศึกษาตามอัธยาศัย

จิตวิทยา และหลักการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

การศึกษาระบบฯ และการศึกษาตามอัธยาศัย

และ

เรื่องการทำงานร่วมกับชุมชน

ราคา 89 บาท

ทวีป อภิสิต

คำนำ

ผู้ที่เรียนและผู้สนใจจะทำงานการศึกษากระบวนการโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย จำเป็นจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเรื่องสำคัญที่เกี่ยวข้องไม่น้อยกว่า ๓ เรื่องคือ **เรื่องที่ ๑ เรื่องปรัชญาและหลักการพื้นฐานการศึกษากระบวนการโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย** **เรื่องที่ ๒ เรื่องจิตวิทยาการศึกษากระบวนการโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย** **เรื่องที่ ๓ เรื่องการทำงานการศึกษากระบวนการและการศึกษาตามอัธยาศัยร่วมกับชุมชน** เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งที่เป็นหัวใจสำคัญของการทำงานการศึกษากระบวนการโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยให้ราบรื่น และประสบผลสำเร็จ

ซึ่งหนังสือเรื่อง **จิตวิทยาการศึกษากระบวนการโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย** เล่มนี้ ได้รวบรวมเรื่องต่าง ๆ ดังกล่าวทั้ง ๓ เรื่องไว้แล้วในหนังสือเล่มนี้อย่างครบถ้วน พร้อมทั้งมีกิจกรรมให้ฝึกทำหลังจากศึกษาแต่ละเรื่องจบลงแล้วเพื่อความเข้าใจดียิ่งขึ้นอีกด้วย

หวังอย่างยิ่งว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นเสมือนดาวเหนือ นำทางให้ผู้เรียนและผู้ปฏิบัติงานการศึกษากระบวนการโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยประสบผลสำเร็จในการเรียนและปฏิบัติงานการศึกษากระบวนการและการศึกษาตามอัธยาศัยได้รวดเร็ว สมความปรารถนา

ปรารถนาดีจากใจ

ทวีป อภิสสิทธิ์

สารบัญ

ตอนที่ ๑ หลักการพื้นฐานการศึกษากระบวนการโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย	๖
กรอบความคิด	๗
ปรัชญาความเชื่อพื้นฐานของผู้ปฏิบัติงานการศึกษากระบวนการโรงเรียน	๑๐
สรุปท้ายบท	๑๕
กิจกรรมที่ ๑	๑๗
ความเชื่อพื้นฐานผู้ปฏิบัติงานการศึกษากระบวนการโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย	๑๙
สรุปท้ายบท	๒๔
กิจกรรมที่ ๒	๒๕
เรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล	๒๗
สรุปท้ายบท	๒๘
กิจกรรมที่ ๓	๒๙
เรื่องความสุข การปรับตัว และการตัดสินใจ	๓๐
สรุปท้ายบท	
ตอนที่ ๒ เรื่องจิตวิทยาการศึกษาการศึกษากระบวนการโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย	๓๘
กรอบความคิด	๓๙
ลักษณะพฤติกรรมและธรรมชาติของผู้เรียนแต่ละวัย	๔๑
- วัยเด็ก	๔๑
- วัยรุ่น	๔๓
- วัยผู้ใหญ่	๔๕
- วัยทอง	๔๗

- คนกลุ่มพิเศษ	๔๙
สรุปท้ายบท	๕๐
กิจกรรมที่ ๑	๕๑
ลักษณะการเรียนรู้และการสอนของคนแต่ละวัย	๕๒
- วัยเด็ก	๕๒
- วัยรุ่น	๕๓
- วัยผู้ใหญ่	๕๔
- วัยทอง	๕๘
- คนกลุ่มพิเศษ	๕๙
สรุปท้ายบท	๕๙
กิจกรรมที่ ๒	๖๑
การประยุกต์ใช้จิตวิทยากับการจัดการเรียนการสอนทั้ง ๓ กลุ่ม	๖๒
การจัดกิจกรรมสายสามัญ	๖๒
การจัดการศึกษาสายอาชีพ	๖๕
การจัดกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัย	๖๖
สรุปท้ายบท	๖๘
กิจกรรมที่ ๓	๖๙
ตอนที่ ๓ การทำงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน	
และการศึกษาตามอัธยาศัยร่วมกับชุมชน	๗๑
กรอบความคิด	๗๒
ความหมาย ความสำคัญของชุมชน	๗๓
วิธีการศึกษาชุมชน	๗๔
การทำงานแบบมีส่วนร่วม	๘๗
สรุปท้ายบท / กิจกรรมที่ ๔	๘๙
บรรณานุกรม	๙๒
เกี่ยวกับผู้เขียน	๙๓

ตอนที่ ๑

หลักการพื้นฐานการศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย

กรอบความคิด

เรื่อง หลักการพื้นฐานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

สาระสำคัญ หลักการพื้นฐานเป็นเสมือนดาวเหนือที่นำทางให้ผู้ทำงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย มีความรู้ความเข้าใจและตระหนักเป็นเบื้องต้น ก่อนที่จะทำงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ให้ประสบผลสำเร็จ

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ เห็นความสำคัญศรัทธาและยอมรับปรัชญาความเชื่อพื้นฐาน การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยว่าเป็นสิ่งจำเป็นเบื้องต้นที่ผู้ปฏิบัติงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยทุกคนจะต้องมี

๒. ให้สามารถนำความรู้ความเข้าใจและเจตคติที่ดีเกี่ยวกับ ปรัชญา ความเชื่อพื้นฐานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยให้เกิดประโยชน์แก่กลุ่มเป้าหมายผู้เข้ารับบริการการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

เนื้อหา ปรัชญา ความเชื่อพื้นฐาน ผู้ปฏิบัติงานการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

1. ปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย
2. ความเชื่อพื้นฐานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

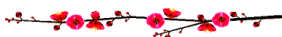
2.1 การศึกษาตลอดชีวิต

2.1.1 ความแตกต่างระหว่างบุคคล

2.1.2 ความสุข

2.1.3 การปรับตัว

2.2 กระบวนการคิดและตัดสินใจ



ปรัชญา ความเชื่อพื้นฐานการศึกษาตามนอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ครอบคลุมเรื่องใดบ้าง?

ปรัชญา ความเชื่อพื้นฐานการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ครอบคลุมเรื่องสำคัญๆที่ผู้ปฏิบัติงานการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเป็นเบื้องต้นให้ถูกต้องตรงกันใน๒เรื่องสำคัญ คือ:-

- ๑ ปรัชญาการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย
- ๒ ความเชื่อพื้นฐานของผู้ที่จะปฏิบัติงานการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ทำไมผู้ปฏิบัติงานการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยทุกคนจะต้องมีความเชื่อใน๒เรื่องนี้ให้ตรงกัน?

เหตุผลสำคัญก็คือเพราะทั้งสองเรื่องนี้เป็นเสมือนดาวเหนือ นำทางให้ผู้ปฏิบัติงานการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยไม่หลงทางเปรียบได้กับคนหลงป่า ถ้ามองไม่เห็นดาวเหนือก็จับทิศทางไม่ถูกและมองไม่เห็นทางออกที่เป็นจุดหมายปลายทาง ก็จะต้องเสียเวลาลองผิด ลองถูก วกวน หาทางออกไม่พบ ถ้าจะให้คนเช่นนี้ไปเป็นผู้ชี้แนะหรือนำทางให้ผู้อื่นที่เดินทางหลงป่า ให้เดินออกจากป่าได้ ก็คงทำได้ยาก

ดังนั้น ผู้ที่ไม่เข้าใจปรัชญาการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ที่ตรงกัน ก็ยังไม่ควรที่จะออกไปเป็นผู้ปฏิบัติงานการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพราะจะต้องไปเป็นผู้นำในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต่างๆให้แก่ผู้มาใช้บริการการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยและผู้เกี่ยวข้องอีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งอาจนำพา ให้บุคคลเหล่านั้นเข้าใจการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ไขว้เขวไม่ถูกต้องได้

๑.ปรัชญา ความเชื่อพื้นฐานผู้ปฏิบัติงานการศึกษาออกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ปรัชญาการศึกษากระบวนการโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นอย่างไร?

ก่อนอื่นต้องทำความเข้าใจเสียก่อนว่าคำว่า**“ปรัชญา”**นั้นมีความหมายเป็น ๒ นัย คือ:-

๑.๑ปรัชญาสากล

คือ ปรัชญาที่นักปรัชญา แต่ละกลุ่ม แต่ละท่าน ที่มีชื่อเสียงในอดีตของต่างประเทศได้คิดค้นไว้ ซึ่งจะมีอยู่หลายกลุ่มความคิดด้วยกันเช่น ปรัชญากลุ่ม EXISTENTIALISM ที่เน้นเรื่องเสรีภาพและความรับผิดชอบของแต่ละบุคคลในการเรียนรู้ หรือปรัชญากลุ่มPROGRESSIVISMที่เน้นว่าการศึกษเป็นกระบวนการตลอดชีวิต ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ที่เน้นการเรียนรู้ด้วยตนเอง ฯลฯ เป็นต้น

ปรัชญาสากลเหล่านี้ ต่างก็มีส่วนดี และส่วนด้อยในแต่ละปรัชญานั้น ๆ ที่ การศึกษากระบวนการโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยของไทยเรา ไม่สามารถจะนำ **“ปรัชญา”** เหล่านั้นมาใช้โดยตรง โดยไม่ต้องปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับสภาพสังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมของคนไทยเราได้

๑.๒.ปรัชญาการศึกษากระบวนการโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยของไทย

ปรัชญาการศึกษากระบวนการโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยของไทย เป็นการนำเอาปรัชญาสากลมาปรับประยุกต์ผสมผสานให้เหมาะสมกับสภาพปัญหา สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมของคนไทย กลายเป็นปรัชญาการศึกษากระบวนการโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยของไทยเราที่อาจจะเหมือน หรือคล้ายคลึงกับ ปรัชญาการศึกษากระบวนการโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่ใช้อยู่ในหลายประเทศได้

ปรัชญาการศึกษากระบวนการโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยของไทย เราได้รับการพัฒนาปรับประยุกต์ให้ก้าวหน้าทันกับความเจริญและความเปลี่ยนแปลง

ของสังคมแต่ละยุคสมัยมาโดยตลอด เริ่มต้นจากยุคแรกๆ เน้นการพัฒนาความเจริญส่วนบุคคลด้าน **สติปัญญา เจตคติ คุณธรรม จริยธรรม เป็นสำคัญ** กล่าวโดยสรุปก็คือ การพัฒนาคุณภาพของคนนอกระบบโรงเรียน ด้วยกระบวนการพัฒนาความคิด การตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูลที่ชัดเจนครบถ้วนก่อนการตัดสินใจนำไปสู่การปฏิบัติที่รู้จักกันดีในหมู่นักศึกษานอกระบบโรงเรียน ระยะเริ่มแรกเรียกที่เรียกว่า **“ปรัชญา (กระบวนการ) คิดเป็น”** ผู้จุดประกายความคิดในเรื่องนี้เป็นคนแรกคือ **ดร. โกวิท วรพัฒน์** อดีตปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ผู้บุกเบิกงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ในยุคแรกๆ ต่อจากนั้น แนวความคิดเรื่องปรัชญา “คิดเป็น” นี้ก็ได้พัฒนามาอย่างต่อเนื่อง จนถึงปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่า **“ปรัชญา หรือ ดาวเหนือ”** ที่ใช้แนวทางผู้ปฏิบัติงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ที่ลงตัวชัดเจนแล้วก็คือ **ปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยยึดหลัก “ปรัชญา (กระบวนการ) การคิดเป็นควบคู่กับการศึกษาตลอดชีวิต”** นั่นเอง

“คิดเป็น” เป็นชื่อที่ใช้เรียกกระบวนการและขั้นตอนของการคิด เพื่ออธิบายกระบวนการและขั้นตอนในการคิดก่อนที่จะตัดสินใจนำไปสู่การแก้ปัญหา หรือปฏิบัติ ที่เป็นผลสืบเนื่องจากการคิดและตัดสินใจต่อไป

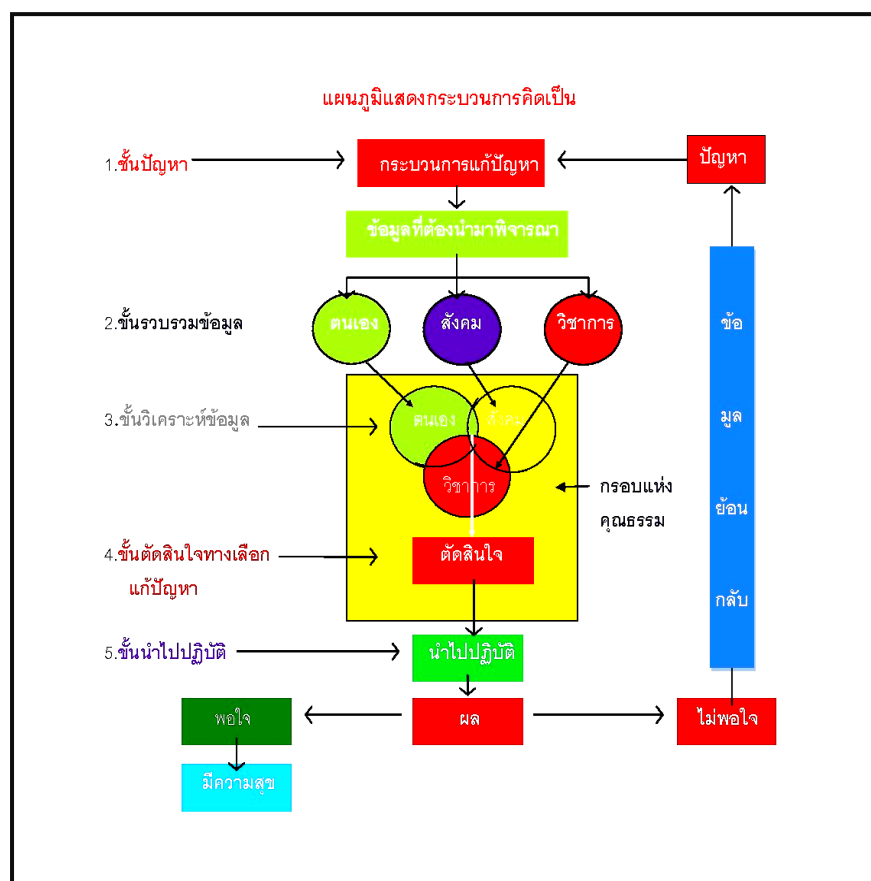
“คิดเป็น” อยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่าทุกคนที่เกิดมาจะประสบกับปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินชีวิตไม่มากก็น้อย ผู้ที่ประสบกับปัญหาและอุปสรรค จะมีความสุขได้ ก็ต่อเมื่อสามารถแก้ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้สำเร็จ

นอกจากนี้คนเรายังมีความสุขจากสิ่งอื่นๆ ได้อีกเช่น มีความสุขจากการ **สามารถปรับตนเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ปรับสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับตนเอง** หรือ **ปรับทั้งตนเองและสิ่งแวดล้อมให้เข้ากันอย่างผสมกลมกลืน** จนเกิดจุดของ **ความพอดี** ขึ้นในการดำรงชีวิต มีความสุขจากการมีปัจจัยในการดำรงชีวิตอย่างพร้อมมูล ไม่ฝืดเคือง เป็นต้น

อย่างไรก็ดี แม้คนเราต้องการจะมีความสุขในชีวิต สิ่งสำคัญที่จะทำให้เกิดความสุขได้นั้นก็คือ **จะต้องรู้จักคิดวิเคราะห์และตัดสินใจให้ถูกต้อง** ก่อนหน้าที่จะมี

การตัดสินใจได้อย่างถูกต้องนั้น จะต้องผ่านกระบวนการและขั้นตอนของการคิดอย่างรอบคอบ **มีข้อมูลครบถ้วน มีเหตุผล กอปรด้วยคุณธรรม เป็นไปได้ในทางบวก คือ ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและสังคมส่วนรวม** จึงจะถือว่าผู้นั้น **คิดเป็น ตัดสินใจได้ถูกต้อง**

กระบวนการคิดเป็นเป็นนามธรรม ไม่สามารถจะมองเห็นกลไกกระบวนการคิดก่อนที่จะตัดสินใจให้เป็นผลของการปฏิบัติออกมาได้ เหมือนกับการมองเห็นกลไกการทำงานของเครื่องจักร แต่**เป็นกระบวนการอัตโนมัติที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลแต่ละคน** สิ่งที่จะสอนได้ ฝึกได้ก็คือ **การสอนให้บุคคลผู้นั้นรู้จักขั้นตอนของกระบวนการคิดเป็น และฝึกทักษะในการคิดให้เป็นระบบ และมีข้อมูลมาใช้ประกอบการคิด และตัดสินใจอย่างน้อย ๓ ด้าน ตามกระบวนการอยู่บ่อย ๆ สุดท้ายก็จะนำไปสู่ “การคิดเป็น” ตัดสินใจถูกต้องตามกระบวนการคิดเป็น** ที่ต้องการ ขั้นตอนของกระบวนการแก้ปัญหาตามกระบวนการ “คิดเป็น” นี้ แสดงให้เข้าใจง่ายๆ โดยแผนภูมิต่อไปนี้ :-



ซึ่งอธิบายตามแผนภูมิเพิ่มเติมได้ดังนี้:-

ขั้นตอนของกระบวนการคิดเป็น มี 5 ขั้นตอนสำคัญคือ:-

๑. **ขั้นปัญหา** เป็นขั้นที่มนุษย์ต้องประสบกับปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นจากการดำเนินชีวิตประจำวัน หรือจากการปฏิบัติหน้าที่การงานก็ตาม บุคคลผู้นั้นจะต้องคิดแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ถ้ามีปัญหามากหลายปัญหาประดังกันเข้ามา ผู้ที่ประสบปัญหาจะต้องรู้จักการจัดลำดับว่าปัญหาใดเป็นปัญหาหลัก ปัญหาใดเป็นปัญหารอง และจะต้องเลือกตัดสินใจว่าจะแก้ปัญหาใดก่อนหลังตามลำดับ

๒. **ขั้นรวบรวมข้อมูล** เมื่อตัดสินใจที่จะแก้ปัญหาใดแล้วจะต้องศึกษาข้อมูลเพื่อนำมาประกอบการแก้ปัญหา ซึ่งในกระบวนการคิดเป็นนี้เน้นการรวบรวมข้อมูลที่จะนำมาประกอบการคิดวิเคราะห์และตัดสินใจแก้ปัญหาใน 3 ด้าน คือ:-

๒.๑ **ศึกษาสำรวจข้อมูลพื้นฐานของตนเอง** คือศึกษาข้อมูลจากพื้นฐานของชีวิต ซึ่งมีครอบครัว อาชีพที่ตนทำ คุณธรรม การปฏิบัติของตนเอง ความคิด ความชอบ ไม่ชอบเป็นส่วนตัว ผลประโยชน์ส่วนตัว สภาวะที่เป็นอยู่ ความรู้สึกนึกคิดที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้นๆในส่วนของตนเองว่าเป็นอย่างไรในปัจจุบัน

๒.๒ **ศึกษาสำรวจข้อมูลพื้นฐานของสังคมและสิ่งแวดล้อม** คือศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับ ความเชื่อ ค่านิยม คุณธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่จะมีผลกระทบกับสิ่งแวดล้อม และการดำรงชีวิตในด้านต่างๆ ของคนในสังคมส่วนรวม และจะมีผลกระทบต่อบุคคลที่จะแก้ปัญหาในขณะนั้นด้วย

๒.๓ **ศึกษาสำรวจข้อมูลทางวิชาการ** คือศึกษาข้อมูลวิชาการจากเอกสาร แหล่งวิชา ตำรา กฎหมาย ระเบียบ แบบแผน ข้อกำหนดใดๆที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหานั้นๆมาประกอบการแก้ปัญหาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

การรวบรวมข้อมูลทั้ง 3 ด้านดังกล่าวแล้วนั้น ก็เพื่อจะได้ข้อมูลทั้ง 3 ด้านที่เกี่ยวข้องให้มากที่สุด เพื่อจะนำไปใช้ในการคิดวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นว่า ปัญหาที่

เกิดขึ้นนั้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากตนเอง จากสังคม และสิ่งแวดล้อม หรือเกิดจากข้อจำกัดส่วนตัว และความไม่รู้ของตนเอง

๓. **ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล** ขั้นของการวิเคราะห์ข้อมูลนี้ เป็นการนำเอาข้อมูลทั้ง ๓ ด้านดังกล่าวแล้ว มาคิดวิเคราะห์หากลั่นกรองอย่างรอบคอบ โดยมี **คุณธรรม** เป็นองค์ประกอบก่อนจะตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งที่ดีที่สุด เหมาะสมที่สุด

๔. **ขั้นตัดสินใจทางเลือกเพื่อแก้ปัญหา** เมื่อได้ทางเลือกที่เด่นชัดอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายๆ อย่าง แล้วจึงตัดสินใจยอมรับเอาทางเลือกนั้นเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป

๕. **ขั้นการปฏิบัติ** ขั้นนี้จะเกิดผลออกมา ๒ ทางคือ เมื่อปฏิบัติไปแล้วเกิดความพึงพอใจกับการแก้ปัญหาและมี **ความสุข** จากการแก้ปัญหาได้สำเร็จลุล่วง กับเมื่อปฏิบัติไปแล้ว ถ้ายังไม่พึงพอใจกับการแก้ปัญหา ซึ่งอาจจะเป็นผลสืบเนื่องมาจากข้อมูลที่รวบรวมมาได้ไม่ครบถ้วน เปลี่ยนแปลง กาละ เทศะ หรือสถานที่เปลี่ยนแปลง หรือเนื่องมาจากปฏิบัติผิดพลาด ไม่เป็นไปตามขั้นตอนที่คาดหมายไว้ ปัญหาจึงแก้ไขไม่ได้ ทั้งๆ ที่แก้ไขตามขั้นตอนแล้ว ข้อมูลจากส่วนนี้ก็จะใช้เป็นข้อมูลย้อนกลับไปสู่ขั้นปัญหาใหม่อีกและดำเนินการจัดลำดับปัญหา รวบรวมข้อมูลจากด้านต่างๆ ทั้ง 3 ด้านนั้นมาใหม่ และคิดวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาใหม่ และ ตัดสินใจเลือกการแก้ปัญหาใหม่ ก็จะนำไปสู่การปฏิบัติใหม่เป็นวัตรจักร วนเวียนไปเช่นนี้จนกว่าจะแก้ปัญหาได้สำเร็จเกิดความพึงพอใจ และมีความสุขจากการแก้ปัญหาได้ในที่สุด นี่ก็คือ กระบวนการคิดเป็นที่ความแตกต่างชัดเจนกับการแก้ปัญหาวิธีวิทยาศาสตร์ในขั้นที่ ๒ คือ **ขั้นการรวบรวมข้อมูลของกระบวนการคิดเป็นนั้นจะมีความชัดเจนกว่า คือ ให้รวบรวมข้อมูลจาก ๓ ด้าน คือ ข้อมูลส่วนตัว ข้อมูลสังคม และสิ่งแวดล้อม และข้อมูลวิชาการ และในการคิดวิเคราะห์ก่อนตัดสินใจจากข้อมูลทั้ง 3 ด้านนั้น จะต้องมียุติคุณธรรมเข้ามาควบคุมความคิดตัดสินใจ และปฏิบัติอยู่ด้วยเสมอ** นี่เป็นส่วนที่แตกต่างออกไปจากการแก้ปัญหาวิธีวิทยาศาสตร์โดยทั่วไป

จึงกล่าวได้ว่า กระบวนการสอนให้คนคิดเป็นเป็นรูปแบบและวิธีการสอนแบบไทยๆ ที่เหมาะจะนำไปปลูกฝังสั่งสอนและสอดแทรกในการทำกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับเด็กเยาวชนและคนไทย ทุกระดับนำไปใช้ในการคิดวิเคราะห์และตัดสินใจแก้ปัญหาให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้นต่อไปด้วย

ผู้ทำงานการศึกษากระบวนการโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยทุกคนจะต้องเข้าใจว่า การจัดกิจกรรมการศึกษากระบวนการโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยใดๆ เป้าหมายสุดท้ายที่จะบ่งบอก ถึงความสำเร็จของงานการศึกษากระบวนการโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยก็คือ **“ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการศึกษากระบวนการโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย จะต้อง มีข้อมูลชัดเจนอย่างน้อย ๓ ด้าน (ตนเอง , วิชาการ, สังคมและสิ่งแวดล้อม) มาใช้ประกอบการตัดสินใจในการแก้ปัญหาใดๆ และมีความตระหนักรู้เสมอว่าจะต้องศึกษาเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย โดยไม่คิดว่า การศึกษาคือการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน และ การศึกษากระบวนการโรงเรียนเท่านั้น เมื่อเรียนจบแล้วก็ยุติหรือจบการเรียนรู้ โดยไม่ต้องศึกษาหาความรู้อะไรเพิ่มเติมอีกต่อไป”**

สรุปท้ายบท

สรุปหลักการ และความเชื่อกระบวนการคิดเป็น

- ๑ เชื่อว่าปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นเรื่องธรรมดา สามารถแก้ไขได้ ถ้ามีโอกาสเงื่อนไข และมีข้อมูลที่ชัดเจนและเพียงพอ
- ๒ เชื่อว่าข้อมูลย่อมเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การใช้ข้อมูลล่าสุด หรือข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน ทันท่วงทีดีกว่าข้อมูลที่ยังไม่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง
- ๓ เชื่อว่าการสอนให้คนเราคิดเป็นและตัดสินใจถูกต้อง อยู่บนพื้นฐานข้อมูลอย่างน้อย ๓ ด้าน คือ **๑.ข้อมูลด้านตนเอง ๒.ข้อมูลด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม และ ๓.ข้อมูลด้านวิชาการ** เมื่อนำข้อมูลที่ชัดเจนเหล่านั้นมาประมวล